

סייפן התבואה *Gladiolus italicus* פורח באזור הים

תיכוני (אפריל 2017)

כתבה: ערגה אלוני

סייפן התבואה *Gladiolus italicus* (איריסיים), הוא גיאופיט מרשים המתנשא לגובה ובולט בפרחיו הוורודים ארגמניים. צמיחתו בעונה הגשומה מתחילה מפקעת הטמונה בקרקע. צורתה עגולה לא סימטרית, קוטרה 1.5-2 ס"מ. בסיסה מעט שטוח וממרכזו מתפתחת כלפי מטה מערכת שורשים מתכווצים. שורשים מתכווצים אלה מושכים את הפקעת לתוך הקרקע. הפקעת היא פקעת מתחלפת: בעונת הגידול בתקופה הלחה של השנה, מועבר מלאי המזון שאגור בה לצמיחת הנצר ותוכה של הפקעת מתרוקן. אולם בבסיס בין הגלדים, קרוב לעמוד התפרחת, מצוי ניצן המתפתח לפקעת חדשה המחליפה את הפקעת הישנה שהלכה והתרוקנה. כך בכל שנה נוצרת פקעת חדשה. הפקעת עצמה נשמרת ע"י מעטפת של קליפה חומה מרושתת. הקליפה היא למעשה גלדים שהתרוקנו.

סייפן התבואה - פקעת חדשה ושרידי

קליפות של הפקעת הישנה צילמה

ערגה אלוני ©

מהניצן הראשי המצוי בראש הפקעת עולים מעל פני הקרקע עלים ספורים, וגבעול פריחה. העלים ארוכים ושטוחים, רחבים בבסיס ומחודדים בקצה כמו סיף (מקור שמו העברי),

שפתם תמימה ולהם עורקים מקבילים בולטים. אורכם 10-20 ס"מ. העלים הם בעלי טרף מוכפל. בעורק האמצעי התאחו שתי מחציות טרפים לחטיבה אחת. עלים כאלה קרויים עלים רכובים. הטרפים מפורדים ולא מאוחים בבסיסם, הם יצרו מעין נדן החובק את בסיס גבעול התפרחת ואת הפרחים. עלי הבסיס הארוכים, הולכים ומתקצרים על גבעול התפרחת. ובקצהו הם קצרים ביותר. כל העלים והפרחים ערוכים בסידור מסורג על הגבעול.

סייפן התבואה. צילמה: ערגה אלוני ©
 מימין - עלים ופרחים שטרם נפתחו ועודם צמודים אנכית לציר השיבולת; במרכז- תפרחת שיבולת עם ניצני פרחים. הפרחים ערוכים בסידור מסורג;
 משמאל - הפרח נוטה בזווית לציר השיבולת.
להגדלה - לחצו על התמונות

התפרחת של **סייפן התבואה** היא שיבולת המכילה כ-15 פרחים, והיא מתנשאת לגובה של כ- 60 ס"מ. סדר הפריחה מתחיל בחלק התחתון של השיבולת. הניצנים שמסודרים בצפיפות רבה מלווים בחפים ובחפיות ומתחילים להבשיל בחלק התחתון של השיבולת. הם מתרחקים זה מזה במהלך הצמיחה של עמוד התפרחת. ניצני הפרחים בחלקו העליון של עמוד התפרחת מסודרים בצפיפות ומוגנים ע"י החפים טרם היפתחם. בעת היפתח עטיף הפרח נחשפים עלי העטיף בצבעם הוורוד ועמדת הפרח בשלב זה אנכית. תוך זמן קצר משתנה עמדת הפרח, צינור העטיף מתכופף קדימה והעטיף כולו מתפשק. כל הפרחים הבאים שיפרחו, יפנו לאותו כיוון. 6 עלי העטיף מאוחים בבסיסם וגלולים יחד. מצד אחד חופה העלה האמצעי של השפה העליונה ומנגד העלה האמצעי של השפה התחתונה. כאשר הפרח נפתח נחשפות אונות הכותרת השונות זו מזו. הן אז מתפשקות לצדדים,

סייפן התבואה. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין - הפרחים פונים כולם לצד אחד; במרכז - פרחים פתוחים; משמאל - פרח פתוח עם שלושה אבקנים שעדיין לא בשלו
להגדלה - לחצו על התמונות

בפרח 3 אבקנים הקבועים על צינור העטיף ומקושטים לכוון הפתח. אורכם כ-3 ס"מ, המאבק ארוך ובולט בצבעו הסגול, אורכו כמחצית מאורך האבקן. מעליהם במרכז בולט העלי שהוא ארוך מהאבקנים ובולט מעליהם. הבשלת גרגרי האבקה במאבקים מקדימה את הבשלת הצלקת, כלומר השלב הזכרי מקדים את הנקבי (פרואנדריה). עם הבשלת המאבק, הוא נפתח ונחשפים גרגרי אבקה רבים. בשלב מאוחר יותר מתבגרת צלקת העלי. עמוד העלי מתכופף אז אל האבקנים, והצלקות הרחבות מתפשקות לשלושה כיוונים. השחלה תחתית. הפרחים מואבקים ע"י חרקים בעיקר דבורים אך זהו גם מיני זבובים הנמשכים לפרח. לאחר ההפריה מתפתח פרי שהוא הלקט בגודל 1.5 ס"מ, הנפתח על ידי 3 קשוות. הוא מכיל זרעים רבים עגולים.

פרח של סייפן התבואה. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין לשמאל לפי הסדר: 1. שלושה אבקנים בשלים וביניהם העלי מחולק לשלוש צלקות; 2. האבקנים והעלי; 3. עמדת אברי המין בפרח; 4. עלי
ואבקנים. צלקות העלי נושאות גרגירי אבקה.
להגדלה - לחצו על התמונות

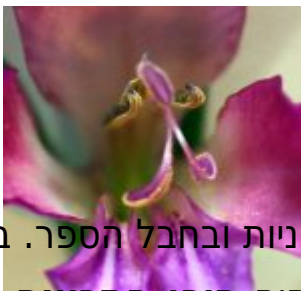
ריבוי הצמח נעשה בשני אופנים: מיני ואל מיני. איסוף זרעים וזריעתם מניב נביטה טובה ורוב הזרעים נובטים, אך גדילת הצמח איטית. צמחים בני שנתיים שגודלו בעציץ הם בעלי 2-3 עלים דקים באורך כ-10 ס"מ. ריבוי אל-מיני נעשה כאשר הפקעת מצמיחה מניצנים בבסיסה פקעיות קטנות. אלה צומחות, אוגרות מזון ונשארות בצמוד לפקעת האם שהתרוקנה. על כן נמצאים סייפנים פורחים בצמידות זה לזה ולמעשה, אלה הם צאצאים תוצרי התפתחות מדורות קודמים.

סייפן התבואה - צמחים בני

שנתיים שהתפתחו מזרעים.

צילמה: ערגה אלוני ©

סייפן התבואה נפוץ בשדות, בשטחים מעובדים, בבתות ים-תיכוניות ובחבל הספר. בקרקעות כבדות הוא לעיתים עשב רע. במישור החוף בין שטחי הפרדסים **סייפן התבואה** היה נפוץ מאד. אבל השימוש בקוטלי עשבים והחריש המכני העמוק, גרמו לכך שתפוצתו הצטמצמה ביותר.

מין נוסף של סייפן הגדל בארץ הוא **סייפן סגול**. הוא דומה במבנה ובגודל הפרח ל**סייפן התבואה**, אך שונה בצבע הסגול כהה. תפוצתו אירנו-טורנית והוא מצוי בארץ גם בספר הים-תיכוני.

מרכז תפוצתו של הסוג **סייפן** היא דרום אפריקה. מיני הסוג גדלים גם בצפון אפריקה, באפריקה הטרופית, במדינות הים התיכון, באירופה, בצפון אמריקה ובקליפורניה. המינים מכליאים ביניהם ונוצרו זנים רבים בעלי צבעים וצורות מרהיבות. הצמח מוכר כצמח המגודל בתרבות. הוא נשתל לקישוט בגינות, והוא מוכר בעיקר כפרח קטיפה הנמכר בשווקי העולם.

ספרות:

זהרי מ 1987 כל עולם הצמחים. עם עובד.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

Flora of North America: www.efloras.org

Flora of Malta: www.maltawildplants.com

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2017 סייפן התבואה *Gladiolus italicus* פורח באזור הים תיכוני (אפריל 2017), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 4.
<https://www.kalanit.org.il/gladiolus-italicus>